

Foneetilise transkriptsiooni ülevaade

Eesti keele häälduse täpseks märkimiseks kasutatakse soome-ugri keelte foneetilist transkriptsiooni. Erinevalt tavakirjast ei kasutata selles suuri tähti.

Häälikud

Üldiselt märgitakse häälikuid nii, nagu eesti tähestikus tavaks, sh tähed *ä, õ, ü* ja *š* (ent mitte *õ!*). Teistmoodi märgitavad häälikud (sh murretes esinevad) on järgmised:

ɛ = (tavaline) *õ*, näiteks *neð* = Nõo, *peɽva* = Põlva

ɛ̃ = Võru- ja Setomaal esinev *õ* ja *e* vahepealne häälik, näiteks *tulɛ̃* = Tulõ

ĩ = Võru- ja Setomaal esinev kõrge *õ* (= vene *ы*), näiteks *nĩnà* = Nõna

ĩ, ɥ, ü̃ – Võru- ja Setomaal esinevad *i* ja *e*, *u* ja *o* ning *ü* ja *ö* vahepealsed häälikud (tavaliselt III-värtelises silbis), näiteks *kĩlva* = Kiilva, *sũ_kũlà* = Suukülä, *tũtsmãni* = Tüütsmäni

ɒ = Hiiumaa ja Saaremaal esinev ebamäärane *a*-häälik järgsilbis, näiteks *akkivɒ* = Akkida

ɔ̃ = Hiiumaa ja Saaremaal esinev ebamäärane *e*-häälik järgsilbis, näiteks *allistɔ̃* = Alliste

ɔ = lahtine *o*, Hiiumaal esinev *a* ja *o* vaheline häälik, näiteks *kɔlũ* = Kaalu

ɛ̂ = kinnine *ä*, Hiiumaa ja Saaremaal esinev *ä* ja *e* vaheline häälik, näiteks *pê* = pää

ɛ̇ = kinnine (kitsas) *e*; selle märgiga tähistatakse sageli ka eesti põgusat *j*-i täishäälikute vahel, näiteks *ra_ɛ̇à* = Raja

ŋ = *ng*-häälik, mis esineb eesti keeles *g* ja *k* ees (murdeti võib ka esineda üksi), näiteks *koŋgũ* = Kongu

B, D, G, Z – poolhelitid häälikud, mis eesti keeles esinevad täishäälikute vahel või sõna lõpus (kirjakeeles on nende asemel *b, d, g* ja *s*), näiteks *kibũ* = Kibu, *riɖà* = Rida, *jãgala* = Jägala, *vazè* = Vase.

W = põgus *u*, mis tekib üleminekuhäälikuna *u* ja muu täishääliku vahel, nt *lauwà* = Laua.

ʔ = Võru- ja Setomaal esinev kõrisulghäälik (võru kirjakeeles märgitud *q*-ga, vahel ülakomaga), näiteks *hũrũvãʔ* = Hürüväq

Tagurpidi kaar tähe all märkis vanemas transkriptsioonis pooltäishäälikut (*eũnà* = Õuna), *ĩ* märkis sageli ka *j*-häälikut: *ĩalà* = Jala.

Palatalisatsioon ehk peenendus

Palatalisatsiooni märgib ´ tähe peal või kõrval, näiteks *tonà* = Tonja (~Ton'a), *väl'ja* = Välja.

Muud märgid

- ◌ märgib silbiipiiri kriitilistel juhtudel, näiteks *ra◌èà* = Raja
- ◌ märgib sõnaosapiiri, nt *riDà◌külà* = Ridaküla
- märgib pearõhku kaugemal sõnas, nt *roga◌tkà* = Rogatka

Väldete märkimine

Eesti keele välteid eristatakse häälikupikkusi tähistavate märkide abil, mis lisatakse tähe peale. Põhilised pikkusmärgid on ˘ lühikese, ˘ poolpika, ˉ pika, ˆ kolmveerandpika ja ^ ülipika hääliku tähistamiseks.

I-värtelised sõnad

Ei vaja lisamärke, ent kui 2. silp on lahtine, siis märgitakse sinna poolpikk häälik: *linà* = Lina, *nizù* = Nisu, *tudù* = Tudu.

II-värtelised sõnad

Pikka täishäälikut märgitakse ˉ-ga; kui sisehäälikuteks on täishäälikuühend (diftong) või pikk kaashäälik või kaashäälikuühend, siis kasutatakse lühidusmärki ˘, näitamaks, et tegu on harilikust lühema kestusega (kirderannikumurde alal Tallinnast Narvani, kus II ja III välte eristus puudub, jäävad need ühendid tähistuseta). Kui 2. silp on lahtine, märgitakse sinna poolpikk häälik. Näiteid: *lāDà* = Laada, *rēmù* = Rõõmu, *ārè* = Ääre, *laülù* = Laulu, *paizù* = Paisu, *tammè* = Tamme, *järǎvè* = Järve, *tōtsì* = Tootsi. Pandagu tähele, et kui kirjakeeles märgitakse täishäälikutevahelist II-värtelist *k*, *p*, *t*-d ühekordselt, siis foneetilises transkriptsioonis on need tähed topelt: *voĳkì* = Voki, *keĳpù* = Kõpu, *nuttù* = Nutu.

III-värtelised sõnad

Pikka täishäälikut märgitakse ^-ga; kui sisehäälikuteks on täishäälikuühend (diftong) või pikk kaashäälik või kaashäälikuühend, siis kasutatakse poolpikkusmärki ˘, näitamaks, et tegu on harilikust pikema kestusega. Kui korraga esinevad pikk täishäälik ja pikk kaashäälik, siis kasutatakse esimese peal kolmveerandpikkuse märki. Näiteid: *kûDa* = Kuuda, *vâna* = Vääna, *leùna* = Lõuna, *paide* = Paide, *kumma* = Kumma, *lähte* = Lähte, *laukna* = Laukna, *rakke* = Rakke, *sappà* = Saapa. Ühesilbilises sõnas kasutatakse samu märke, pikka kaashäälikut märgib ˉ, näiteks *lô* = Loo, *laò* = Lao, *kum̄* = Kumm.